

ROLF
RENDTORFF

Hebrejská bible a dějiny

ÚVOD
DO STAROZÁKONNÍ
LITERATURY

Rolf Rendtorff

VYŠEHRAD 2015

Hebrejská bible a dějiny

ÚVOD
DO STAROZÁKONNÍ
LITERATURY

Vyobrazení na přebalu:
Plán Chrámu
První Leningradský Pentateuch
Palestina nebo Egypt, 929 n. 1.
Petrohradská veřejná knihovna

Vyobrazení na titulní dvoustraně:
Verše žalmů
monumentálního rukopisu
Firkovitchova sbírka
Egypt, konec 10. století n. 1.
Petrohradská veřejná knihovna

Neukirchener Verlag des Erziehungsvereins GmbH,
Neukirchen-Vluyn, 1988
Translation © Jiří Hoblík, 1996

ISBN 978-80-7429-541-6

OBSAH

Předmluva	11
Slovo k českému vydání	14
Překladatelská poznámka	17

I	STARÝ ZÁKON JAKO PRAMEN K DĚJINÁM IZRAELE	21
---	---	----

1	Povaha pramenů	21
2	Epochy izraelských dějin	24
3	Izrael před obsazením země	27
3.1	Praotcové	29
3.2	Vyvedení z Egypta	32
3.3	Izrael na Sínaji	36
3.4	Izrael na poušti	40
3.5	Izrael před obsazením země (shrnutí)	41
4	Od obsazení země k vytvoření státu	43
4.1	Obsazení země.	43
4.2	Oblasti kmenového osídlení	46
4.3	Izrael v době soudců	49
5	Počátky království	53
5.1	Samuel a Saulovo kralování	53
5.2	Davidův vzestup: králem Judska a Izraele	56
5.3	Šalomounova vláda	59

6	Izrael a Judsko v době královské	63
6.1	Rozpad Davidovy a Šalomounovy říše	64
6.2	Izrael a Judsko jako sousední státy	68
6.3	Judsko v době před babylónským exilem	76
7	Judsko od babylónského exilu	83
7.1	Babylónský exil	83
7.2	Návrat a obnova	88
7.3	Doba Ezdráše a Nehemjáše	94
7.4	Izrael na konci starozákonní doby	103

II

STAROZÁKONNÍ LITERATURA V ŽIVOTĚ STARÉHO IZRAELE 109

1	Dějiny formy a struktura izraelské společnosti <i>Vztah mezi žánrem textu a »místem v životě« – formy v kultu, právní praxi, politické oblasti atd. – ústní a písemná tradice</i>	109
2	Rodina, čeleď, kmen, místní obec <i>Písň – přísloví – vyprávění</i>	113
3	Právní praxe <i>Právní instance – právní řízení – právní zásady</i>	123
4	Kult <i>Nomádské tradice – kalendář svátků – kultické legendy – obětní rituály – předpisy o čistotě – žalmy</i>	130
5	Politické instituce, království <i>Seznamy, anály, dějepisné příběhy – královské žalmy – mudro- sloví: tradice, přísloví, poučné řeči, poučná vyprávění, žalmy</i>	143
6	Profétie <i>Skupiny proroků a jednotlivé postavy – obrazné akty – vidění – prorocká vyprávění – žánry prorocké řeči</i>	151

7	Cesta k »literatuře«	165
	<i>Metoda dějin formy a její hranice – autorův teologický záměr</i>	

III	KNIHY STARÉHO ZÁKONA	171
------------	---------------------------------	------------

1	Pentateuch (Tóra)	174
1.1	Genesis	175
1.2	Exodus	184
1.3	Leviticus	190
1.4	Numeri	192
1.5	Deuteronomium	196
1.6	Pentateuch jako celek	204
2	Přední proroci	212
2.1	Kniha Jozue	213
2.2	Kniha Soudců	216
2.3	Knihy Samuelovy	219
2.4	Knihy Královské	224
2.5	»Deuteronomistické dějepravné dílo«	234
3	Zadní proroci	240
3.1	Kniha Izajáš	242
3.1.1	Izajáš 1–39	242
3.1.2	Izajáš 40–55 (Deuteroizajáš)	246
3.1.3	Izajáš 56–66 (Tritoizajáš)	249
3.1.4	Ke kompozici knihy Izajáš	251
3.2	Kniha Jeremjáš	254
3.3	Kniha Ezechiel	262
3.4	Kniha dvanácti proroků	270
3.4.1	Ozeáš	271
3.4.2	Joel	274
3.4.3	Ámos	275
3.4.4	Abdijáš	280
3.4.5	Jonáš	281
3.4.6	Micheáš	284
3.4.7	Nahum	287

3.4.8	Abakuk	289
3.4.9	Sofonjáš.....	291
3.4.10	Ageus.....	293
3.4.11	Zacharjáš	296
3.4.12	Malachjáš	300
3.5	K dějinám kompozice prorockých knih.....	301
4	Spisy	304
4.1	Žalmy	304
4.2	Kniha Jób	309
4.3	Přísloví	315
4.4	Pět svátečních svitků (Megillót)	319
4.4.1	Kniha Rút	319
4.4.2	Píseň písní	322
4.4.3	Kniha Kóhelet (Kazatel).....	326
4.4.4	Pláč (Threni).....	329
4.4.5	Kniha Ester.....	332
4.5	Kniha Daniel.....	336
4.6	Knihy Ezdráš a Nehemjáš.....	341
4.7	Knihy Paralipomenon.....	348
5	Starozákonní kánon	354
	Seznam zkratek.....	358
	Věcný rejstřík.....	362
	Jmenný rejstřík	370
	Slovníček vybraných jmen a pojmů	372

Starý zákon je sbírkou spisů, které vznikaly v průběhu více než tisíciletých dějin izraelského lidu a které zrcadlí život lidu v této době. Proto mezi spisy či »knihami« Starého zákona a životem Izraele v jeho dějinách panuje jistý vzájemný vztah: pochopení textů předpokládá pohledy do dějinných souvislostí a vývoje života izraelské společnosti a zároveň tyto texty samy jsou nejdůležitějším a mnohdy jediným pramenem.

Tento »úvod« se pokouší zhodnotit onen vzájemný vztah. První díl pojednává o *dějínách Izraele*. Přitom postupuje jinak než většina líčení izraelských dějin. Za východisko si bere samy starozákonné texty a vykresluje především obraz dějinných událostí a souvislostí, který tyto texty podávají. Na tomto základě se pak pokouší rekonstruovat historické události za použití mimobiblického materiálu. Při tomto způsobu práce vznikají těsné vztahy k druhému a třetímu dílu, protože se přitom musí brát ohled na druh a původní záměr textů, stejně tak jako na jejich funkci v nynějších biblických knihách.

Druhý díl se pokouší vylíčit texty shromážděné ve Starém zákoně jako *projevy života ve starém Izraeli*. Řídí se tak přístupem, se kterým přišel Hermann Gunkel; podle něho je třeba pokládat starozákonné literaturu za »součást života lidu« a na základě toho ji chápat. Přitom se důsledněji než ve většině dosavadních líčení vychází ze života Izraele a jeho institucí, čímž se texty objasňují vždy na základě jejich »místa v životě«. Tím se stávají formální žánrové znaky srozumitelné jako výraz funkce textů. Na konci tohoto druhého dílu načrtáváme cestu od původních jednotlivých textů k »literatuře«.

Třetí díl pojednává o *knihách Starého zákona* v jejich nynější podobě. Hlavní důraz spočívá přitom na snaze zachytit stavbu, kompozici a záměr konečného tvaru jednotlivých knih. Využívají

se k tomu i nejdůležitější výsledky kritické analýzy, která dnes dalekosáhle ovládá pole bádání. Spolu s otázkou kompozice jednotlivých knih přistupuje ale nové hledisko, které se snaží vést dál nad dosavadní tázání. Tím zároveň dostáváme zpětný vztah třetího dílu k prvnímu, protože ve stavbě řady starozákonních knih je základem určitý dějinný rozvrh a protože i jinak vznik knih zrcadlí dějinné souvislosti a dějinný vývoj.

Výslovně si řekněme, že v rámci této knihy není možné v jednotlivostech pojednávat *náboženství* starozákonního Izraele. Sice se ve všech třech dílech hovoří o náboženství a o jeho jevových formách; obšírné a souvislé líčení si ale žádá samostatnou knihu a musí proto zůstat vyhrazeno zvláštní »Teologii Starého zákona«.

Knihy je pojata jako příručka. *Hesla* na okrajích mají několikerou funkci. Především mají rozčleňovat text a učinit jej přehledným, ale i ulehčit vyhledávání určitých témat nebo biblických textů. A dále tvoří součást *systému odkazů* uvnitř knihy. Jednotlivé díly této knihy se vzájemně doplňují. Zkratkami »v.v.« popř. »v.d.« jsou vyznačeny odkazy uvnitř jednotlivých oddílů. Čísla stránek na okrajích s předsazenou šipkou odkazují na úseky s dalšími a doplňujícími informacemi.

Hesla na okrajích představují základní osnovu pro *rejstřík*. V něm se nacházejí kromě čísel stránek v systému odkazů ještě další poukazy k jednotlivým jménům, věcem anebo textům. Součástí systému odkazů je rovněž *obsah*.

V *seznamech literatury*, které se nacházejí na konci každého oddílu, jsem uvedl především základní literaturu: v dílu I odpovídající úseky z vybraných publikací o izraelských dějinách, v dílu II a III z vybraných úvodů do Starého zákona, v dílu III nejdůležitější komentáře. Jmenoval jsem přitom i starší standardní díla (např. Steuernagelova nebo Eißfeldtova), která mohou čtenáři odkrýt dřívější dějiny bádání. Bibliografické údaje k publikacím o izraelských dějinách popř. úvodům, uváděným jen pod jmény autorů, se nacházejí v *seznamu zkratek*.

Jinak jsem uváděl zpravidla jen tu literaturu, která je výslovně zmíněna v příslušném oddíle. Postupoval jsem přitom záměrně eklekticky, protože úplnosti beztak nelze dosáhnout. Jmenoval jsem starší základní práce, ale na dějiny bádání jsem bral ohled, jen pokud se mi ještě dnes zdají relevantní. Proto tam, kde se nyní

jeví nové přístupy anebo kde se vedou živé diskuse, jsem uvedl více literatury, zvláště pak té, která nepochází z německého jazykového okruhu. Jinak poukazuji výslovně na podrobné seznamy literatury od Hayese /Millera k dějinám Izraele a od Childse k úvodům do Starého zákona, a dále na Kaisera a Smenda, kteří dějiny bádání zevrubně pojednávají.

Okruh těch, kdo se přímo či nepřímo podíleli na vzniku této knihy a jimž bych za to rád poděkoval, je široký. O koncepci knihy jsem v počáteční fázi mohl hovořit ještě se svým učitelem Gerhardem von Rad; jemu dodnes vděčím za nejdůležitější podněty pro svou práci. Za mnohé v této knize vděčím dlouholetým rozhovorům s kolegy a přáteli v Heidelbergu a Jeruzalémě – Shemaryahu Talmonem, Abrahamem Malamatem, Moshe Greenbergem, Christianem Macholzem, Frankem Crüsemannem, Konrádem Rupprechtem, Berndem Jörgem Diebnerem, Herrmannem Schultem, Ekkehardem Stegemannem a Erhardem Blumem, který také spolu se mnou přehlédl rukopis a navrhl četné doplňky a vylepšení. Günther Welker pečlivě rukopis přečetl, překontroloval biblická místa a údaje o literatuře a vypracoval systém odkazů na okrajích. Jeho práce pokračovala za spoluúčasti Thomase Dermanna a Reinharda Mentze čtením korektur. Rukopis a korektury četl také Konrád Rupprecht. Při zapracovávání odkazů na okraji a při vytváření rejstříku v rámci konečné korektury rozhodujícím způsobem přispěli svou pomocí Erhard Blum a Thomas Dermann. Paní Anneliese Brechtová s neutuchajícím zaujetím psala, vylepšovala a doplňovala rukopis a i jinak vypomáhala. Panu Dr. Christianu Bartschovi a paní Ursule Mündenové z Neukirchener Verlag děkuji za dobrou spolupráci.

Na závěr mám jednu prosbu ke čtenářům: každá příručka se musí osvědčit, když ji čtenáři používají. Proto budu vděčný za každou odezvu, především pak za kritické poznámky a upozornění, ať už se týkají obsahu anebo rozvržení látky a praktické použitelnosti knihy. Zejména studenty bych chtěl povzbudit, aby se se mnou podělili o své zkušenosti při práci s knihou, ale i o podněty a kritiku.

Heidelberg, podzim 1982

Rolf Rendtorff

Rendtorffův Úvod do Starého zákona představuje první publikaci svého druhu u nás. Slovo »úvod« by mohlo snad někoho svést k domněnce, že jde jen o jakousi propedeutickou publikaci naplněnou nejobecnějšími informacemi o tom, co to Starý zákon je. Úvodům, jaké v zahraničí vycházejí, nelze upřít jejich přípravnou úlohu (s ohledem na složitosti jednotlivých otázek a zejména pak s ohledem na vlastní teologii) – ale v této funkci je zejména zahrnuta funkce sumáře znalostí, který umožňuje základní tázání či navazování v jednotlivostech na širší kontext přístupu ke Starému zákonu. Často se publikace tohoto typu zaměřují spíše jen na literární otázky související s jednotlivými starozákonními knihami (v to počítaje ovšem i klasifikaci žánrů a nastínění dějin bádání). Rendtorffův »úvod« poskytuje rozšířený, trojí pohled, když uvádí do velmi úzkého vztahu k starozákonní literatuře také dějiny Izraele a kontext života a slovesné tvorby ve starém Izraeli (v naposled jmenovaném případě s kritickým navázáním na jednoho z nejvýznamnějších starozákonníků H. Gunkela). Už na tom si můžeme povšimnout, jakou závažnost autor připisuje souvislostem, kontextu, celkovému pohledu. Z hlediska koncepce nebo i jednotlivostí stěží letmým pohledem postřehnutelných představuje zároveň tato kniha výslednici širokého bádání, v němž autor sám zaujímá významné místo. A to také znamená, že se v ní zrcadlí fakt, že se starozákonní bádání setrvale nachází ve stavu diskuse.

Sám autor na to mnohokrát výslovně poukazuje, např. když se ohrazuje vůči tzv. kénijské hypotéze (sr. s. 35). V poslední době stále větší pozornost přitahuje deuteronomická a deuteronomistická literatura (pro její mimořádnou teologickou závažnost). Zatímco řada badatelů prozkoumává deuteronomistické zpracování Deuteronomia, R. Rendtorff takové zpracování odmítá, pochopitelně odmítá i s tím související vysvětlení střídání jednotného a množ-

ného čísla v určitých pasážích Deuteronomia a knihu pak (resp. její základ) ztotožňuje s podkladem Jóšijášovy reformy a podle toho ji také datuje. Takové stanovisko lze v kontextu diskuse označit za vyhraněné i umírněné.

Zvláštním způsobem vyvolal R. Rendtorff pozornost (a samozřejmě i diskusi, zvl. sr. JSOT 3, 1977) svou kritikou teorie pramenů. Sám ji ovšem spojuje s přihláškou mj. k dnes již klasickému představiteli starozákonní vědy Gerhardu von Rad. Ve své knize *Das überlieferungsgeschichtliche Problem des Pentateuch* (Berlin-New York 1976) prohlašuje, že nebyl dosud vznesen »žádný přesvědčivý důkaz, že zjiitelné zpracování tradic v různých částech Pentateuchu pochází skutečně od téhož zpracovatele či autora« (s. 28). A dokonce že kněžské zpracování sahá »sice přes hranice jednotlivých větších celků«, ale neobjímá celý Pentateuch, což je až případ deuteronomi(sti)ckého zpracování (tamt. s. 162nn). O tom však netřeba se dále rozepisovat, protože autor tento svůj přístup, rozpracovaný ve jmenované knize, sumarizuje zde ve III.1.6. Může se však zdát do jisté míry paradoxní, že se tento Významný kritický hlas ozývá na české půdě, kde dokumentová hypotéza byla vždy na okraji zájmu.

V neposlední řadě je třeba zdůraznit autorův zvláštní zájem (konsekventně navazující na jeho právě zmíněný přístup k otázce zdrojů starozákonních tradic) o místo jednotlivých knih v kánonu a o kánon sám – a zejména o konečnou podobu starozákonních spisů (s odkazem na amerického biblistu B. S. Childse). To je patrné třeba na tom, že knihám Pentateuchu jsou věnovány zvláštní kapitoly – na rozdíl od řady jiných obdobných prací, které se namísto toho zabývají prameny a vrstvami Pentateuchu –, na způsobu pojednávání jednotlivých knih, na pozornosti věnované širším souvislostem a koneckonců i na tom, že postup III. dílu knihy se řídí pořádkem hebrejského (!) kánonu. Tím spíš, že nedějinné (a už vůbec: ahistorické) uvažování je Rendtorffovi zcela cizí, je cenné právě jeho specificky zdrženlivé stanovisko k rozkládání starozákonních textů na tzv. vrstvy či prameny. Co tedy vzít za bernou minci: zjištěné nejstarší vrstvy textu anebo text zpracovaný a propracovaný? Starozákonní nauka si tuto otázku – jednu ze stěžejních výchozích otázek – musí stále znovu pokládat (sr. Rendtorffův úvod ke III. části knihy).

Nad Rendtorffovou knihou můžeme učinit i postřehy jiného druhu: Nelze třeba přehlédnout důkladnost a přehlednost zpracování tématu »kult« – jak to také odpovídá významu kultu v izraelské společnosti. S tímto tématem souvisí ostatně také dvě dřívější autorovy publikace: *Die Gesetze der Priesterschrift*, z roku 1954 (2. vydání 1963) a *Studien zur Geschichte des Opfers im Alten Israel* z roku 1967. Zmínit tu je třeba ale i Rendtorffovu současnou práci na rozsáhlém komentáři z řady Biblische Kommentare ke knize Leviticus, jehož první sešit vyšel roku 1985.

Nakonec si všimněme, jak Rendtorff svou knihu končí – myšlenkou na křesťansko-židovský dialog nad Starým zákonem. To znamená myšlenkou, v níž je sám osobně angažován. Zejména s ohledem na někdy až módní vlnu zájmu o židovství se nám v této souvislosti může ukázat zvláštní přínos Rendtorffova »úvodu«. Pokud se totiž budeme pokoušet překročit onu »vlnu«, pak se nám možná nabídne cesta rozumění. A rozumění v této věci se předně týká spojujícího článku (který je z hlediska interpretace někdy zároveň i dělítkem), jímž je právě Starý zákon.

Čtenář nechť s knihou zachází jako s dílem vícevrstevným. K souvislému čtení se hodí část I, ale i II. Část III je mnohem spíše příručkou k bedlivému studiu anebo k použití ad hoc. Především v ní naleznete analytická pojednání o jednotlivých starozákonních knihách. Nejvíce prostoru přitom zaujímají otázky kompozice a struktury, v to počítaje vnitřní členění knih, jejich vznik, vazby navenek, literární souvislosti. Takto přehledně se nám umožňuje otevírat Starý zákon jako knihu bohatě strukturovanou, rozeznávat v ní zcela konkrétní celky a souvislosti – a tedy naučit se jej číst. Kniha sice nemůže suplovat biblické komentáře, ale to ještě neznamena, že to není kniha vykladačská: naopak často (alespoň stručně) rozvádí určité sporné momenty a konečně – i pouhé označení toho či onoho oddílu, úseku je výkladem! Autor prohlašuje, že pro starozákonní »teologii« v užším smyslu toho termínu nutno vyhradit zvláštní knihu – nezapomeňme ale na to, že už tento úvod do starozákonní literatury pro pojednávání »teologie« a izraelského náboženství poskytuje řadu styčných bodů. A konečně: v neposlední řadě může být pro nás kniha zajímavá kvůli jejím souvislostem s dalšími obory (s dalšími obory biblickými, ale

i s obecnými dějinami a dějinami starověku, literární historií atd.) a také z hlediska hermeneutických předpokladů, jimiž se vyznačuje starozákonní věda jako svébytná nauka.

**Slovo
k českému
vydání**

Překladačská poznámka

Jestliže se v *titulu knihy* objevuje výraz »hebrejská bible«, není to náhoda, i když v českém prostředí může vyvolat údiv. Bibli, Knihou, Písmem je prvotně Starý zákon, a to z pohledu nejen židovského, nýbrž i křesťanského, jakkoli je druhý z obou pohledů pozastřen markionizující, tj. Starý zákon, jeho zvěst a hodnotu snižující tendencí, která je v církevním prostředí stále patrná (a která navíc dostala řadu impulsů v novodobé teologii od F. E. D. Schleiermarchera, A. Harnacka, R. Bultmanna, H. Conzelmanna). Píší-li novozákonní autoři o »Písmu«, pak je nastiňovaný způsob uvažování již plně zdůvodněn. A právě otevíráním přístupu či vlastně přístupů ke Starému zákonu se dá oné markionizující tendenci v pozitivním smyslu čelit.

Zkratky biblických knih se drží úzu, který zavedl ekumenický překlad bible (ČEP). Jedinou výjimkou je: Kóhelet (zkr.: Kóh), jehož obvyklý český ekvivalent »Kazatel« (zkr.: Kaz) je, spíše zavádějící. Tu a tam se však označení »Kóhelet« i ve sporé české literatuře ujímá.

Vlastní jména nehebrejská, a to i taková, která uvádí Starý zákon v hebrejském znění, se řídí přepisem užitým v překladu Jepsenovy knihy *Královská tažení ve starém Orientu* (sr. např. »Ramesse« oproti »Raamses«; »Sinacherib« oproti »Sancherib«). Oproti české zvyklosti se zavádí psaní Ben-Hadad namísto Ben-hadad a Meríb-Baal namísto Meríb-baal, protože Hadad i Baal je vlastní jméno (nevadí, že ve druhém případě sekundárně). Přepis biblických vlastních jmen se jinak řídí ekumenickým překladem. – Některá osobní jména se dochovala v různých podobách, autor používá podoby původnější, a to i v souvislosti, v níž právě pojednáváný hebrejský text používá jiný tvar (např. »Ešbaal« [»muž Baalův«] podle 1Pa 8,33 namísto hanlivého »Iš-bóšet« [»muž hanby«] ve 2S 2–4).

Znění biblických citátů a hebrejských výrazů je často novým překladem (oproti ekumenickému překladu, který ovšem je také

někdy použit) z hebrejského originálu. Přihlíží však k české praxi (kterou ztělesňuje ČEP a Pípalův Hebrejsko-český slovník ke Starému zákonu). Protože se však způsob překladu v německém originálu od české praxe někdy liší, byl na něj namnoze brán zřetel – zejména tehdy, kdy to vyžadoval kontext, a u závažných odchylek. Doporučuje se proto porovnávání s jinými překlady (příčinou diferencí mohou být odlišné výsledky kritiky textu, různý způsob interpretace výrazů a textu nebo i nepřesnost). Např. v Sof 2,7; 3,20 autor čte obrat »zajetí« (Judejců), zatímco ČEP mluví o změně »údělu«: autor odvozuje hebrejský výraz *š^abut* od kořene *šbh*, přičemž však existuje ještě varianta odvození od »podobného« kořene *švb*.

Bibliografické údaje byly převzaty z originálního vydání a doplněny event. opraveny (pokud vyšla nová vydání) na základě dodatků ke 3. vyd. z roku 1988. Protože však uplynulo dalších několik let, byly doplněny především nové komentáře či nová vydání komentářů. K tomu ale navíc přistupuje domácí produkce. Česká (též i slovenská) literatura je uváděna na konci seznamů literatury ve zvláštním přídávku, označeném Č (resp. S). V I. části na několika místech ve vlastním textu do závorky připojujeme odkazy především na české vydání jmenované knihy od A. Jepsena, kde čtenář najde české překlady řady historických pramenů. Sluší se upozornit, že českojazyčná (a slovenská) literatura velmi často nepokrývá šíři souvislostí v této knize rozkrývaných a v jednotlivostech i koncepci vykazuje někdy dosti zřetelné napětí s autorem. Není ani z řady pochopitelných důvodů rovnocenným protějškem cizojazyčné produkce. Například Albrightův spisek »Poznatky staroorientální archeologie« představuje jedno z vyhraněných, ale vlastně už zastaravších stanovisek. – SZPV není uváděn (tak jako cizojazyčné komentáře) ve spojení s rokem vydání, ale s pořadovým číslem (pro lepší orientaci), koneckonců jde o jediný český souvislý komentář.

Způsob *přepisu* hebrejských výrazů je v několika ohledech zjednodušený; ve srovnání s originálem je ale upraven, především se zřetelem na češtinu, a to tak, aby byly patrné všechny souhlásky daného výrazu. Proto je kromě ekvivalentů pro *š*, *'ālef* ['] a *ḡ*, *'ajin* ['], kterých užívá i autor, zavedena i »stříška« tam, kde v hebrejském originálu následuje po vokálu tzv. podklad, který se sám

nečte [á, é, í, ô, û – čteme dlouze]. Přepis ô je zvolen tam, kde podklad není či podkladem je *váv*) (ı; podklad je tu lhostejný), zatímco přepisu ô je užito v ostatních případech. Jinak se pro dlouhé vokály v souhlasu s obvyklým způsobem přepisu užívá vodorovné čárky [např. *ā*]. Tzv. *švu* [ʔ] přímo nevyslovujeme, ale předchozí souhlásku vyslovujeme jako zvláštní slabiku. V podobě »horního indexu« se uvádějí i další pahlásky [např. ^a, ^é], ale i tzv. *patach furtivum* před laryngály *h, ch, ‘* na konci slova (𐤒, 𐤓, 𐤔):[^a]. Graficky jsou také odlišeny: *k-q; s-š, t-ṭ* (𐤍-𐤑; 𐤓-𐤕; 𐤔-𐤖), které ovšem čteme pokaždé stejně [k/s/t]. Nerozlišuje se však »třená« i »ražená« výslovnost konsonant *b, g, d, k, t* (𐤁, 𐤂, 𐤃, 𐤄, 𐤅) – s výjimkou 𐤆: p-f. – Po členu [ha-] se geminace čili zdvojení souhlásky [týká se všech souhlásek vyjma laryngálů – ‘, *h, ch, ‘* – a *r* (𐤕, 𐤖, 𐤗, 𐤘; 𐤙)] v přepisu oproti původnímu textu nevyznačuje. Slovesa jsou uváděna ve 3. os. sg. perfekta, v níž je patrný jejich tzv. kmen, jen příležitostně se objevují pouhé souhlásky slovesného kořene.

Pobiblické (aramejské) výrazy nepřepisujeme výše popsáním způsobem, ale užíváme pro ně jen běžných českých znaků: Talmúd, bímá apod. Oproti českým publikacím s judaistickou tematikou přizpůsobujeme podobu těchto výrazů co do délky vokálů češtině (česká praxe je ovšem v tomto ohledu velmi benevolentní, takže neexistuje obecně a přísně závazný úzus).

Ještě *dvě drobné poznámky*: Autorův úvod ke knize byl poněkud zkrácen – o pasáže, které mají platnost výhradně pro čtenáře německého originálu. – Na závěr knihy je připojen *slovníček*, který chce především výslovně v jednotlivostech prostředkovat mezi originálem a překladem a jejich uživatelským kontextem (např. tam, kde je nutné se držet určité české praxe, která se od německé odchyluje, nebo kde originál považuje určitá fakta za samozřejmá).

Děkuji všem svým milým rádcům. Nejprve prof. Janu Hellerovi, dále doc. Martinovi Prudkému, který mi tuto knihu, v jejím němec-kém znění vložil do ruky, a Gerhardu Frey-Reininghausovi.

Jiří Hoblík

I STARÝ ZÁKON JAKO PRAMEN K DĚJINÁM IZRAELE

1

POVAHA PRAMENŮ

Starý zákon vyrostl z dějin izraelského národa. Je svědectvím o těchto dějinách a rozmanitým způsobem je zrcadlí. Zároveň je také jediným pramenem, z něhož se dozvídáme něco o průběhu a souvislostech těchto dějin. Vzájemný vztah mezi těmito dvěma aspekty představuje základní problém výkladu Starého zákona.

Nejdůležitějším úkolem výkladu je porozumět, jaký je záměr textu. Část starozákonních textů má zřetelný záměr vyličit dějinné události a souvislosti, takže vykladač souhlasí s autorovou intencí, když se na ně ptá. To platí zvláště pro texty, které můžeme přiřadit k *dějepisectví* v užším či širším smyslu. Vykladač ovšem brzy narazí na obtíž, která spočívá v tom, že primárním záměrem starozákonních dějepisců nebylo »objektivní« lichení událostí. Mimoto jejich práce (jako práce každého dějepisce) stojí ve zcela určitém kontextu, z něhož vychází a jemuž je určena. Výklad proto musí usilovat o to, aby tomuto kontextu porozuměl a aby mu při interpretaci textu přiznal jeho oprávnění. Teprve na tomto pozadí si může klást otázku, jak tomu »skutečně« bylo. Nezřídka nám poukazy na to poskytují jiné texty, které pojednávají o týchž dějinných událostech z jiných hledisek.

→ 144nn

Obtížnější práci má vykladač s texty, které sice pojednávají o »dějinných« událostech, jejichž vlastní intence však nespočívá v informaci, jak tomu »tehdy« bylo, ale které mají při svém líčení určitý vypovídací záměr vůči svým soudobým posluchačům nebo čtenářům, pro který jsou uvedené události látkou a názorným materiálem. To platí zvláště pro *pověsti*, které zaujímají široký prostor ve výpravném podání o počátcích a rané době izraelských dějin. U nich se musí výklad zvláště obezřetně ptát nejprve na vlastní intenci textu, než se pokusí zhodnotit jej jako historický pramen.

→ 119nn

dějiny

Něco podobného platí pro srovnatelné texty z pozdní doby, jako např. pro »diasporní novely«, které se nacházejí v knihách Ester a Daniel.

→ 153nn

→ 132nn

→ 123

→ 147

Dostáváme tak obraz izraelských dějin, často poskládaný jako z mozaikových kamenů. Doplnují ho výpovědi a poukazy v jiných starozákonních textech, především v *prorockých vyprávěních* v dějeporných a prorockých knihách, v nichž se dá najít ještě další materiál, který může přispět k rekonstrukci dějinných souvislostí. Žalmy a jiné kultické texty k tomu přispívají s pohledy na dění a vývoj v náboženském životě, právní texty zachycují pohledy na jednu významnou oblast lidského soužití a dovolují poznat sociální a společenské struktury a proměny. To platí i pro mudroslovnou literaturu, jejíž význam se v poslední době dostával stále více do povědomí.

metoda

Líčení izraelských dějin se může vydat zcela odlišnými cestami. Může využívat starozákonních textů spolu s mimoizraelskými texty a archeologickými nálezy (v.d.) jako pramenů, které poskytují materiál k rekonstrukci průběhu dějin, jejichž nárys a prezentace jsou určovány poznatky historického bádání. Starozákonní texty se přitom dostávají do zorného pole jen tehdy, pokud mohou posloužit rekonstrukci. Tak zpravidla postupují celková líčení »dějin Izraele«.

V souladu s charakterem a záměrem této knihy se pokusíme jít jinou cestou. Naše líčení vychází nejprve z obrazu událostí a souvislostí, tak jak jej nabízejí starozákonní texty. Ptá se na intenci textů a pak se pokouší uvést tuto představu do souvislosti s poznatky historického bádání. Tento přístup má umožnit čtenáři, aby si líčení tohoto prvního dílu dával do souvislosti s oběma následujícími díly, kde se texty pojednávají pokaždé z jiného hlediska (sr. předmluvu). Tím je zároveň dáno jedno omezení. Nebudeme se pokoušet o obsáhlou rekonstrukci izraelských dějin tam, kde samotné starozákonní texty mlčí. Zde výslovně čtenáře odkazujeme na celková líčení izraelských dějin, jejichž odpovídající oddíly jsou uvedeny v údajích o literatuře.

mimoizraelské
prameny

Toto omezení se týká i využití *mimoizraelských pramenů*. Četné egyptské, prameny chetitské, babylónské a asyrské texty umožňují nahlédnout do dějin starého Předního Orientu ve druhém a prvním tisíciletí př. Kr., v jejichž rámci se izraelské dějiny odehrávaly. V mnoha případech můžeme z těchto textů roz-

poznat předpoklady a podmínky, za nichž se tyto dějiny odvíjely. O samotném Izraeli se ale zmiňují jen velmi zřídka, a pokud, tak jen mimochodem, takže odtud můžeme získat bezprostřední pohledy do izraelských dějin jen v málo případech. Během následujícího líčení budeme proto k těmto textům přihlížet jen případ od případu; i zde odkazujeme na podrobná líčení izraelských dějin. Nejdůležitější souborná vydání těchto textů jsou uvedena na konci jednotlivých oddílů v seznamu literatury.

A konečně doplňují naše znalosti izraelských dějin významným způsobem i *archeologické nálezy*. Intenzivní práce na vykopávkách v posledních desetiletích přinesly značné množství nového materiálu a vedly k silné diferenciaci v jeho hodnocení. Musíme si být ovšem vědomi toho, že archeologické nálezy mohou poznatky získané z písemných záznamů jen doplňovat, samy totiž zůstávají »němé«, odhlédneme-li od těch řídkých případů, kdy při vykopávkách byly nalezeny také texty (k tomu sr. Noth 1960). V novější době se kromě toho dostal více do povědomí význam archeologie pro výzkum sociálních a společenských vztahů (sr. Crüsemann). O tom se později budeme zmiňovat jen případ od případu. Seznam literatury uvádí některá uvádějící a souhrnná díla (sr. zvláště nejnovější Fritzovo líčení).

archeologické
nálezy

Literatura: Souhrnně: Herrmann 42–59

K biblické archeologii a zeměpisu: Y. Aharoni, Das Land der Bibel. Eine historische Geographie, 1984; Y. Aharoni/M. Avi-Yonah, Der Bibel-Atlas. Die Geschichte des Heiligen Landes 3000 Jahre vor Christus bis 200 Jahre nach Christus, 1981; M. Avi-Yonah/E. Stern (vyd.), Encyclopedia of Archeological Excavations in the Holy Land I–IV, 1975–1978; B. Baly, Geographisches Handbuch zur Bibel, 1966; F. Crüsemann, Alttestamentliche Exegese und Archäologie, Erwägungen angesichts des gegenwärtigen Methodenstreits in der Archäologie Palästinas, in: ZAW 91, 1979, 177–193; H. Donner, Einführung in die biblische Landes- und Altertumskunde, 1976; V. Fritz, Bibelwissenschaft I. Altes Testament, I/1 Archäologie (Alter Orient und Palästina), in: TRE VI, 1980, 316–345; K. Galling (vyd.), Biblisches Reallexikon, 1977² (BRL); K. M. Kenyonová, Archäologie im Heiligen Land, 1976²; A. Negev (vyd.), Archäologisches Bibellexikon, 1991; M. Noth, Der Beitrag der Archäologie zur Geschichte Israels, in: VT.S 7, 1960, 262–282 (= ABLA I, 34–51); týž, Die Welt des Alten Testaments. Einführung in die Grenzgebiete der alttestamentlichen Wissenschaft, 1962⁴; A. Ohlerová, Israel, Volk und Land. Zur Geschichte der wechselseitigen Beziehungen zwischen Israel und seinem Land in alttestamentlicher Zeit, 1979; B. Reicke/L. Rost (vyd.), Biblisch-Historisches Handwörterbuch I–IV, 1962–1979; I–III 1994² (BHH); H. Weippertová, Palästina in vorhellenistischer Zeit, 1988.

Č: *Albright* kap. 1–17; *H. Bardtke*, Příběhy ze starověké Palestiny Tradice/archeologie/dějiny, 1988; *Bič*, Palestina I.A.2ab; *týž*, Stopami dávných věků. Mezi Nilem a Tigridem, 1979; *týž*, ZSSZ § 6.8; *Segert* 22–34.

Vydání a soubory textů: *W. Beyerlin* (vyd.), Religionsgeschichtliches Textbuch zum Alten Testament, 1975 (RTAT); *H. Donner* / *W. Röllig*, Kanaanäische und aramäische Inschriften, I 1962, 1979⁴; II 1964, 1973³; III 1964, 1976³ (KAI); *K. Galling* (vyd.), Textbuch zur Geschichte Israels, 1979³ (TGI); *H. Greßmann* (vyd.), Altorientalische Texte zum Alten Testament, 1926² (AOT); *O. Kaiser* (vyd.), Texte aus der Umwelt des Alten Testaments, 1982nn (TUAT); *J. B. Pritchard* (vyd.), Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament, 1955² (ANET); *týž*, The Ancient Near East. Supplementary Texts and Pictures Relating to the Old Testament, 1969.

Č: in: *A. Jepsen*, Královská tažení ve starém Orientu, 1987.

2

EPOCHY IZRAELSKÝCH DĚJIN

Starý zákon nabízí jasně členěný náčrt dějin Izraele. První velkou epochou, kterou líčí knihy Pentateuchu, je *doba před usazením* Izraelců v kenaanské zemi. Ta se dále dělí na dobu »otců« – kteří sice v kenaanské zemi žijí se svými rodinami a stády, ale ještě v ní nejsou usazeni – (Gn 12–50); na dobu pobytu v Egyptě a na vyjití odtud (Ex 1–15); na dobu tažení pouští (Ex 16–18; Nu 10,11–20,13), přerušenu pobytem na Sínaji (Ex 19,1–Nu 10,10); a konečně na dobytí Zajordání (Nu 20,14–21,35) a další události před překročením Jordánu (Nu 22–36). Deuteronomium je potom pojato jako poslední Mojžíšovo nařízení před vstupem do zaslíbené země.

Poté začínají dějiny v samotné zemi. Kniha Jozue nás zpravuje o *dobyti země* a o jejím rozdělení mezi kmeny. Kniha Soudců líčí počáteční období po usazení, které je vyznačeno ztrátou kontinuity ve vedení lidu po Jozuově smrti, překlenutou však působením *soudců*. V knihách Samuelových začíná opět nová epocha, a sice dosazením Saula za krále (1S 1–15). *Královská hodnost*, přechází pak na Davida, jemuž je věnována největší část z knih Samuelových (1S 16–1Kr 1). První epocha království dospívá ke svému závěru se Šalomounovou smrtí (1Kr 1–11). Rozdělení obou částí jeho říše zahajuje druhou fázi dějin království, během níž existují *Izrael a Judsko jako dva sousední státy* a která trvá až do zničení severního království Asyřany (1Kr 12–2Kr 17). Poslední etapa

a) literatura, na kterou se odkazuje jmény autorů

A. Alt, Kl.Schr.	A. Alt, Kleine Schriften zur Geschichte des Volkes Israel, I 1953 (1968 ⁴), II 1953 (1977 ⁴); III 1959 (1968 ²)
J. Begrich, Ges.St.	J. Begrich, Gesammelte Studien zum Alten Testament, 1964
Ben Sasson	H. H. Ben-Sasson (vyd.), Geschichte des jüdischen Volkes, 3 svazky, 1978, z toho:
Sv. I, 1. díl (1–6): A. Malamat, Ursprünge und Frühgeschichte
Sv. I, 2. díl (7–11): H. Tadmor, Die Zeit des ersten Tempels, die babylonische Gefangenschaft und die Restauration
Bright	J. Bright, Geschichte Israels. Von den Anfängen bis zur Schwelle des Neuen Bundes, 1966
Donner	H. Donner, Geschichte des Volkes Israel und seiner Nachbarn, I 1984; II 1986
Eißfeldt	O. Eißfeldt, Einleitung in das Alte Testament unter Einschluss der Apokryphen und Pseudepigraphen, 1934; ... sowie der apokryphen- und pseudepigraphenartigen Qumran-Schriften, 1976 ⁴
Eißfeldt, Kl.Schr.	O. Eißfeldt, Kleine Schriften, II 1963
Fohrer	E. Sellin, Einleitung in das Alte Testament, völlig neu verarbeitet von G. Fohrer, 1965 ¹⁰ , 1980 ¹²
Gunneweg	A. H. J. Gunneweg, Geschichte Israels bis Bar Kochba, 1972, 1989 ⁶
Hayes/Miller	J. H. Hayes/J. M. Miller (vyd.), Israelite and Judean History, 1977, z toho:
II. W. G. Denver/W. M. Clark, The Patriarchal Traditions
III. T. L. Thompson/D. Irvin, The Joseph and Moses Narratives
IV. J. M. Miller, The Israelite Occupation of Canaan
V. A. D. H. Mayes, The Period of the Judges and the Rise of the Monarchy
VI. A. J. Soggin, The Davidic-Salomonic Kingdom
VII. H. Donner, The Separate States of Israel and Judah
VIII. B. Oded, Judah and the Exile
IX. G. Widengren, The Persian Period
Herrmann	S. Herrmann, Geschichte Israels in alttestamentlicher Zeit, 1973, 1980 ²
Childs	B. S. Childs, Introduction to the Old Testament as Scripture, 1979
Kaiser	O. Kaiser, Einleitung in das Alte Testament, 1969, 1984 ⁵
Koch	K. Koch, Was ist Formgeschichte?, 1964, 1989 ⁵
Malamat	A. Malamat (vyd.), The World History of the Jewish People, IV: The Age of the Monarchies, 1979
Mazar	B. Mazar (vyd.), The World History of the Jewish People, II: Patriarchs, 1961 (1970), III: Judges, 1961 (1971)

M. Noth, Ges.St.	M. Noth, Gesammelte Studien zum Alten Testament, I 1957 (1966 ³), II 1969
Noth	M. Noth, Geschichte Israels, 1950 (1986 ¹⁰)
G. von Rad, Ges.St.	G. von Rad, Gesammelte Studien zum Alten Testament, I 1958 (1971 ⁴), II 1973
R. Rendtorff, Ges.St.	R. Rendtorff, Gesammelte Studien zum Alten Testament, 1975
Schmidt	W. H. Schmidt, Einführung in das Alte Testament 1979, 1995 ⁵
Smend	R. Smend, Die Entstehung des Alten Testaments 1978, 1995 ⁵
Soggin	J. A. Soggin, Introduction to the Old Testament. From its origins to the closing of the Alexandrian canon, 1976
Steuernagel	C. Steuernagel, Lehrbuch der Einleitung in das Alte Testament mit einem Anhang über die Apokryphen und Pseudepigraphen, 1912
de Vaux	R. de Vaux, Histoire Ancienne d'Israel, I: Des Origines à l'Installation en Canaan, 1971, II: La Période des Juges, 1973. (Údaje v závorkách se vztahují k anglickému vydání: The Early History of Israel, I: To the Exodus and Covenant of Sinai, II: To the Period of the Judges, 1978.)
H. W. Wolff, Ges.St.	H. W. Wolff, Gesammelte Studien zum Alten Testament, 1964 (1973 ²)

b) zvláštní zkratky

AB	The Anchor Bible
ABLA	M. Noth, Aufsätze zur biblischen Landes- und Altertumskunde, 2 díly, 1971
ANET	J. B. Pritchard (vyd.), Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament, 1955 ² , Supplement 1969
AOT	H. Grefmann (vyd.), Altorientalische Texte zum Alten Testament, 1926 ²
ASTI	Annual of the Swedish Theological Institute
ATD	Das Alte Testament Deutsch
BA	The Biblical Archaeologist
BAR	The Biblical Archaeologist Reader
BC	Biblischer Kommentar über das Alte Testament
BHH	Biblich-Historisches Handwörterbuch
Bib	Biblica
BK	Biblischer Kommentar Altes Testament
BRL	K. Galling (vyd.), Biblisches Reallexikon, 1977 ²
BZ NF	Biblische Zeitschrift, Neue Folge
CAT	Commentaire de l'Ancien Testament
CBQ	Catholic Biblical Quarterly
DBAT	Dielheimer Blätter zum Alten Testament
EJ	Encyclopedia Judaica
EvTh	Evangelische Theologie
HAT	Handbuch zum Alten Testament
HK	Handkommentar zum Alten Testament

HS	Die Heilige Schrift des Alten Testaments
IB	The Interpreter's Bible
ICC	The International Critical Commentary of the Holy Scriptures of the Old and New Testament
IEJ	Israel Exploration Journal
IDB Suppl	Interpreter's Dictionary of the Bible, Supplement
JBL	Journal of Biblical Literature and Exegesis
JQR	The Jewish Quarterly Review
JSSt	Journal of Semitic Studies
JThS	The Journal of Theological Studies
Jud.	Judaica. Beiträge zum Verständnis des jüdischen Schicksals in Vergangenheit und Gegenwart
JSJ	Journal of the Study of Judaism in the Persian, Hellenistic and Roman Period
JSOT	Journal for the Study of the Old Testament
KAI	H. Donner/W. Röllig, Kanaanäische und Aramäische Inschriften I–III, 1962–1964 (I 1979 ¹ , II 1973 ³ , III 1976 ³)
KAT	Kommentar zum Alten Testament
KeH	Kurzgefasstes exegetisches Handbuch zum Alten Testament
KHC	Kurzer Hand-Commentar zum Alten Testament
KuD	Kerygma und Dogma
OrAnt	Orient Antiquus
OTL	Old Testament Library
OTS	Oudtestamentliche Studiën
PJ	Palästinajahrbuch
POuT	De Prediking van het Oude Testament
RB	Revue Biblique
RTAT	W. Beyerlin (vyd. Religionsgeschichtliches Textbuch zum Alten Testament, 1975)
SAT	Die Schriften des Alten Testaments in Auswahl übersetzt und erklärt
SThU	Schweizerische Theologische Umschau
TGI	K. Galling (vyd. Textbuch zur Geschichte Israels, 1979 ³)
ThLZ	Theologische Literaturzeitung
ThR	Theologische Rundschau
ThR NF	Theologische Rundschau, Neue Folge
ThViat	Theologia Viatorum. Jahrbuch der Kirchlichen Hochschule Berlin
ThWAT	Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament
ThWNT	Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament
TRE	Theologische Realenzyklopädie
ThZ	Theologische Zeitschrift
TUAT	O. Kaiser (vyd.), Texte aus der Umwelt des Alten Testaments, 1982nn
VF	Verkündigung und Forschung
VT	Vetus Testamentum
VT.S	Supplements to Vetus Testamentum
WO	Die Welt des Orients

WuD NF	Wort und Dienst. Jahrbuch der Theologischen Schule (Kirchlichen Hochschule) Bethel, Neue Folge
ZAW	Zeitschrift für die Alttestamentliche Wissenschaft
ZBK	Zürcher Bibelkommentar
ZDMG	Zeitschrift der deutschen Morgenländischen Gesellschaft
ZDPV	Zeitschrift der deutschen Palästinavereins
ZThK	Zeitschrift für Theologie und Kirche

c) zkratky v údajích o české (popř. slovenské) literatuře

Albright	W. F. Albright, Poznatky staroorientální archeologie, in: Cesty k pramenům, 1971
Bič, Palestina	M. Bič, Palestina od pravěku ke křesťanství I–III, 1948–1950
Bič, ZSSZ	M. Bič, Ze světa Starého zákona I–II, 1986–1989
Jepsen	A. Jepsen, Královská tažení ve starém Orientu, 1987
Nandrásky	K. Nandrásky, Dejiny biblického Izraela, 1994
NOr	Nový Orient
SaT	Studie a texty
SZPV	kol., Starý zákon. Překlad s výkladem, 1968–1985

VĚCNÝ REJSTŘÍK

Odkazy na oddíly, v nichž se určité heslo objevuje v nadpisu, nejsou zpravidla zařazeny; viz také obsah a marginálie.

Abakuk (kniha) 303
Abdijáš (kniha) 303
Abrahamův příběh 178
Ageus (kniha) 89, 295, 303, 353
Aj 44, 213
akrostich 306, 330
Amálekovci 118, 220, 333
amen 307, 345
amfiktyonie, viz: svazek dvanácti kmenů
Amónovci 50, 54, 58, 81, 121, 178, 216, 266,
276, 292
zpráva o válce s ~ 145, 222

Ámos 303
anály 144
anekdoty 122
antijudaismus 335
apokalypsa, malá 244
apokalyptika 164, 167, 251, 267, 275, 339
apokryfy 335, 355
Aramejci, aramejský 58, 70, 71, 74, 96
aramejština 89, 336, 341, 346
Aristeův dopis 355
Asýrie, Asýřané, Aššur 70, 71, 73, 76, 79, 243,
288, 346
Ašer 47, 49

Baal (-Hadad) 69, 72, 308
Babylónie 75, 76, 79, 88, 93, 253, 280, 290
bajka 116
Báruk (apokryfní kniha) 240, 304
Bárukův spis 260
»běda« 115, 160, 243, 277, 288, 290
bědovná slova 243, 289
Beer-šeba 29, 59, 121, 131
Benjamín (kmen) 47, 54, 65, 117
Bét-el 66, 131, 179, 228, 232, 277

Betlém
nový vládce z B~a 285
Bileám, vyprávění o B~ovi 194, 208
B~ova oslice 118
bohoslužba 86, 130n, 138, 246, 345n
radost z b~y 105
boží služebník 247n, 249n, 331
písně o b~m s~u 247, 248
boží výlučnost (1. a 2. přikázání) 38
brána
liturgie b~y 136
místní obec v b~ě 114, 118, 124
bůh otců 30
čeled' 113, 123
číselná úsloví 116, 147
čistota židovského náboženství/společenství
91, 97, 101, 105, 135, 190, 193, 199,
232, 347

Damašek 58, 62, 74, 90, 276
Dan (kmen) 47, 50, 59, 66, 117, 132, 216
Daniel (kniha) 105, 164, 304
Davidovo nástupnictví 58, 145, 148, 166,
222, 333, 349, 350
Davidova říše 64, 73, 226
Davidovi bohatýři 223
Davidův vzestup 56, 145, 221
dějepisectví 21, 57
dějepisec dilo 341
deuteronomistické ~ 234
chronistické ~ 347, 352
dějepisec příběhy 57, 145, 228
dějiny formy 109, 110, 169, 173
dějiny podání 173, 236
dějiny redakce 236, 240

- dějiny žánrů 110
- dekalog 37, 186, 197
- ~ kulturní 187
- deklarátorská formule 135, 276
- děková oběť 140
- děková píseň 136
- ~ jednotlivce 140
- den smíření 131, 134, 187, 191
- deportace 257, 336
- deportovaní, viz: exulanti
- Deuteroizajáš 87, 162, 244, 246, 296, 302
- deuteronomický /á/é/o 181
- ~ hnutí 79, 169, 203, 236
- ~ jazyk 198, 210
- ~ škola 356
- ~ deuteronomistický 149, 169, 192, 209, 211, 212, 227, 236, 251, 278, 297, 318
- deuteronomistický /á/é 152, 153, 283
- ~ dějepisectví 210
- ~ teologie 297
- deuteronomistické dějepisné dílo 196, 282
- Deuteronomium 78, 99, 168, 174, 201, 206, 231, 236, 257, 273
- sociální požadavky D-a 200
- Pradeuteronomium 202
- Deuterozacharjáš 296
- diaspora 93, 95, 97, 101, 284, 297, 332
- ~ egyptská 87, 104
- ~ babylónská 84, 339
- ~ perská 334, 339
- disputační slova 160, 246, 276, 300
- dokumentová hypotéza 204, 206
- doxologie 305–307
- ~ soudní 277
- duch 51, 155
- dynastie
- ~ davidovská 81, 90, 91
- ~ jehúovská 73, 273
- ~ omríovská 68, 72
- dvanáct kmenů 268
- lid o d-i k-ech 32, 50
- schéma d-i k-ů 50, 268
- svazek d-i k-ů 50, 58
- Edóm, Edómcí 37, 62, 67, 71, 81, 118, 121, 194, 267, 276, 278, 280, 300, 313
- Efraim (kmen) 47, 50, 54, 273
- Egypt 185, 243, 267, 273, 317, 343
- Elefantina 88, 96, 104
- Elíhuovy řeči 310, 313
- elohista 204, 206, 306
- Emorejci 48, 216
- Eschatologie, eschatologický 87, 92, 274, 294, 295, 303
- eschatologické formule 157
- eschatologizace 159, 288, 299, 356
- Ester, kniha 133, 149, 304
- etiologie, etiologický 44, 121, 213
- exil, babylónský (sr. též »poexilní«) 25, 341, 348
- exodus 28
- příběh e ~ u 209, 334
- tradice o e ~ u 207, 272
- nový ~ 87
- extáze 151
- exulanti 75, 80, 83, 84, 86, 89, 95, 231, 264
- ~ a ti, kdo zůstali 85
- Ezdráš a Nehemjáš (kniha) 88, 304, 352
- Ezechiel (kniha) 282, 302
- fénický 69
- formule 135
- ~ odplaty 186
- ~ poslů 156, 159, 161, 271
- ~ přísězná 156
- ~ události slova 156, 262, 263, 294
- Gád (kmen) 43, 47, 117
- Gáza 276
- genealogie 29, 176, 349
- Gerizím (a Ébal) 105, 201
- Gibeón 44, 213, 214, 350
- Gileád 50, 54, 74
- Gilgál 44, 132, 213, 273, 279
- Góg z Magógu 267
- had (bronzový) 77, 133, 195
- hádanky 116
- Hagiografy 304

- haleluja 307
- helénistická doba 105, 286, 328, 353
- helénistický román 335
- helenizace 105
- Hexateuch 204, 206, 210
- hieros logos* 122, 132
- horní vrstva 292
- Hospodin 136, 285
 - den H-ův 243, 274, 277, 280, 288, 292, 301, 356
 - duch H-ův 274
 - H-ova válka 51
 - H-ovo výsadní právo 199
 - hymny pro H-a krále 137
 - ~ jako ktál 292
 - ~ jako Stvořitel 197
 - manželství H-a a Izraele 273
 - pomazaný H-ův 56
 - plán H-ův 286
 - sláva H-ova 188, 264, 350
 - služebník H-ův 249
 - svatost H-ova 159, 267
 - Tóra H-ova/boží 99, 101, 105
 - výrok H-ův 159, 257
- hymnická tradice žalmů 105
- hymnické úseky 247, 259, 278
- hymnus jednotlivce 138, 255
- hymny 136, 292, 296
- chabiru* 33
- Chammurabiho kodex 127
- Cháran 29, 41, 79
- charismatictí vojevůdci 51
- Chasór 44
- Chebrón 29, 57, 64
- Choréb 35, 196
- chrám 81, 105, 319
 - ch-oví zpěváci 349
 - ch-ový kult 101, 106
 - modlitba při posvěcení ch-u 225
 - ~nový 268
 - obnova ch-u 89, 293, 341
 - posvěcení ch-u 91
 - radost z ch-u 105
 - řeč v ch-u 256, 258
 - stavba ch-u 61, 225
- chronistická zvláštní látka 351
- chronologie 33, 62, 182, 226
- ich-forma 154, 271
- intellectual tradition 167
- Isachar (kmen) 47, 50, 117
- Izajáš
 - I-ova apokalypsa 243, 275
 - vyprávění o I-ovi 77, 230, 242
 - I-ův pamětní spis 243
 - kniha~ 242
- Izákův příběh 179
- Izmaelci 118
- Izrael 32, 54
 - ~ (bývalý stát) 91
 - ~ (jako lid) 45, 159, 184
 - manželství Hospodina a I-e 273
 - oživení I-e 267
 - pozůstatek I-e 272
 - Svatí I-e 243, 252
 - světlo I-e 223
 - vyvolení I-e 197
- izraelská země 46
- jahvista 204, 206
- Jákobův příběh 179
- Jebúsejci 57, 61
- jehovista 205
- Jeremjáš 257, 282
 - J-ovy konfese 260, 331
 - J-ův dopis 81, 240, 258
 - kniha ~ 254, 304
 - List J-ův (apokryfní kniha) 81, 84n, 258
 - útěšný spis ~ 258
 - vztah J-e k Dt 260
- Jericho 44, 81, 213
- Jeruzalém 57, 76, 77, 80, 81, 104, 292, 297, 350
 - ~ (boží město) 135
 - dobytí J-a 57, 221, 231
 - jeruzalémské dcery 322
 - ~ (město spravedlnosti) 252
 - obležení J-a 77, 230, 244, 245, 265
 - obnova J-a 99, 344
 - ~ (středisko národů na konci věků) 298
 - zničení J-a 269, 275, 285, 329
 - ~ (sr. též Sijón)

- Jeruzalém-Samaří 69
 ~ (konflikt) 99
 ~ (jako sestry) 266
- Jesús Sírach 354
- Jezreel
 J~ská rovina 47, 50, 54
 krev prolitá v J~u 273
- Jhvh, jméno 35, 39, 42, 51, 54
 (dále viz: Hospodin)
- Jób (kniha) 106, 304, 313, 331
- Joel (kniha) 303
- Josef
 dům J~ův 47, 277
 josefské kmeny 180
 J~ova smrt 209
 J~ův příběh 149, 166, 180, 209, 333
- Jótamova bajka 218
- Jozue (kniha) 213
- Juda 47, 50, 54, 117, 180, 276, 349
 dům judský 47
- Judsko 26, 112, 272
 provincie ~ 97, 100
 pozůstatek J~a 292
- Kádeš 38, 40
- Káleb 47
- kánon, kanonický 170, 172, 183, 354
- Karmel 70, 229
- Kenaan (země) 49, 118, 181
- Kenaanci, kenaanský 39, 50, 61, 69, 133, 261, 273, 308, 322
- Kénijci 35, 47, 118
- kletba 129
- kmen 114, 117, 214
- kněží, kněžský 182, 204, 206, 284
 kněžská tradice 181n, 187n, 209n
 kněžské požehnání 193
 Kněžský spis 205, 207
- Kniha, kniha
 ~ Hospodinových bojů 112
 ~ příběhů Šalomounových 112, 144, 226
 ~ smlouvy 129, 168, 186, 199
 ~ Přímého 112
 ~ Tóry 174, 214
 ~ Zákona 261
 nalezení k~y Zákona 231, 237, 259
- Kóhelet (Kazatel) 106, 314, 328
- Kórach 308
 povstání kórachovců 194
- král 157, 295
 ~ (jako právní instance) 124
 králové a proroci, viz: proroci a králové
 k~ovská hodnost 24
 k~ovské žalmy 307
 k~ovský dvůr 111
- Královské (knihy) 224
- království, kralování 146
 ~ Davidovo 294, 349
 ~ Hospodinovo 280
 hodnocení ~ 227
 náboženská stránka ~ 146
 odpor proti ~ 258
- krédo, malé 185, 197, 199
- kruhy/skupiny 106, 151, 202, 210
 ~ mudroslovně vzdělaných 167, 314
- kult 110, 268
 ~ Baalův 69, 71n
 centralizace k~u 198
 ~ cizí 86
 čistota a jednota k~u 198, 232
 ~ kenaanský 261n, 322
 k~ické zákony 209
 k~ičtí proroci 153, 164, 275, 280, 290
 k~ická reforma Chizkijášova 77
 k~ická reforma Jóšijášova 78, 202, 231
 ~ nomádký 130
 kritika k~u 243, 261, 277
- Kýrův edikt 88
- lakisšská ostraka 81
- legendy 118, 122, 132, 149, 153, 337
- Lévi (kmen) 180, 349
- Leviticus (kniha) 190
- levirátní sňatek 320
- levité 195, 202
 levitská města 214
 levitská pěvecká sdružení 306
- literární kritika 236, 240, 241
- liturgie 110, 122

- Machanajim 29
- Makabejci
 - makabejské povstání 338
 - makabejská doba 309, 339
- Makír 48, 50
- Malachjáš (kniha) 303
- Mamre 29, 133, 178
- Manases 47
- Massa 130
- masseba 132
- Meríba 130, 194
- mesiáš, mesiánský 106, 161, 223, 257, 286, 295, 303, 308
- město 114, 195, 252
- metrika 142
- Midján, Midjánci 32, 35, 49, 195
- midráš 346
- Micheáš (kniha) 303
- Mispa 132
- místo v životě 109, 173
- místodržitel 90
- Moáb, Moábcí 58, 66, 71, 81, 118, 121, 178, 267, 276, 292, 320
- modlitby 110, 139, 225
- Mojžíšovo požehnání 201
- moudrost 313, 315, 328, 336
 - ~ a tóra 150
 - ~ (jako osoba) 150
 - krize m~i 107, 312, 326
 - ~ mezinárodní 62, 147, 313n, 316
 - píseň o m~i 311, 313
 - ~ rodová 279
 - ~ Šalomounova 61, 147, 225, 313
 - ~ zkušenostní 312
- mudrosloví, mudroslovný 116, 167, 308, 314
 - ~ dvorské 147
 - m~ná literatura 325
 - m~ná teologie 316
 - m~né výroky 147
 - m~né tradice 107, 147, 333
 - m~né žalmy 141, 149
- Murašú (bankovní dům) 93
- muž boží 70, 151
- mytologické prvky 175
- nárek 115, 289, 311
 - ~ nad mrtvým 115, 160, 290, 330
 - ~ nad zkázou 160
- napětí mezi severem a jihem 59, 64
- Nátanovo proroctví 222
- návrat 277, 282, 301
 - ~ exulantů 341
 - volání k n~u 296
- Neftalí (kmen) 47, 49, 117
- Nehemjášův pamětní spis 304
- nekvašené chleby 185
 - slavnost n~ých ch~ů (viz též pesach)
- Ninive 281, 287, 292
- novoročí 131
- nomádský 42, 66, 120, 130, 208
 - ~ způsob života 41, 120
 - n~é tradice/podání 130
- novela 118, 321, 334
 - ~ diasporní 22
 - ~ o Josefovi 145
- oběť 140, 190, 300
 - o~ní kalendář 133, 195
 - o~ní rituály 134
 - o~ní předpisy 190, 194, 268
 - ~ poražených zvířat 43, 131, 134
- obhajovací řeč 125
- obrazné akty 263, 266, 272
- obřízka 182, 210
- obsazení země 25, 195, 213
- obžaloba 157
- Ofra 132
- ohlášení neštěstí 276
 - podmíněná ~ 160
- ohlášení soudu 157, 161, 266, 271
- ohlášení spásy 161, 271
- otcové
 - doba o~ů 41
 - náboženství o~ů 31
 - pověsti o o~ích 168
 - příběhy o~ů 29, 177, 208
- pamětní spis 346
- parabola 282
- paralelismus membrorum 141, 142, 148

- Paralipomenon (knihy) 105, 304
 citáty žalmů v knihách ~ 309
 pastýř a stádo 267, 298
 Pelištejci 54, 58, 121, 222, 267, 292
 Pentateuch jako kanonický spis 354
 Penúel 29, 179
 pesach 33, 42, 131, 185, 193, 210
 písaři 169, 203
 Píseň písní 115
 píseň 110
 ~ Debóřina 118, 218
 ~ Mirjamina 136
 ~ Mojžíšova 201
 ~ o vinici 124, 243
 písně 115, 140, 244
 ~ milostné 115, 322
 ~ pijácké 115
 ~ posměšné 116, 288, 290
 ~ pracovní 115
 ~ sijnóské 136
 ~ smuteční 160
 ~ strážců 116
 Pitom a Ramesse 33
 Pláč 85, 240, 304
 poexilní 250, 278, 286, 299, 353
 pohádka 118
 pogrom 334
 posel 216
 potopa 175, 208
 poučné kázání 285
 poučné řeči 148, 310, 316
 poučné vyprávění 149, 274, 321
 poušť 36, 40, 188, 193, 246, 273
 čas p~ě (mimo Pentateuch) 28
 poutní slavnosti 131
 pouť viz Sijón
 pověsti 21, 118, 168, 175
 povolání 32, 132, 151, 155, 195, 265
 zpráva o ~ 246, 255
 poznání 312
 výrok o ~ 265
 pozůstatek 286, 294
 ~ Jákoba 285
 ~ domu Josefova 277
 ~ na Sijónu 243
 prasevitek 255
 právní obec 124
 právní praxe 110
 právní spor mezi Hospodinem a Izraelem
 161, 271, 285
 právo 250
 ~ apodiktické 50, 128
 ~ kazuistické 126, 186
 ~ královské 220
 ~ otroků 200
 přestoupení p~a 250, 276
 ~ smrti 129, 266
 procesí 136
 profétie 303, 356
 prohibitiva 117, 128, 186, 199
 proroci 53, 111, 151, 152, 156, 212, 228, 292
 ~ a králové 229, 232, 245
 falešní ~ 258
 ~ písemní 158
 p~ká vyprávění 70, 153, 156, 228, 281
 p~ké knihy 240, 301
 p~ké skupiny 151
 p~čtí žáci 70, 151
 sebepochopení p~ů 279
 ~ spásy, národní 164, 280
 strážní služba p~ů 264
 prorocký »úřad« 153, 161
 proroctví a naplnění 232
 prvorození 34, 345
 předvěk 175, 208
 předpisy o čistotě 135, 190, 193, 199
 přímluva 211
 přísahy 198, 210
 přísežná formule 156
 příslib spásy 246
 přísloví 116, 148
 Přísloví (knihy) 304, 315, 326
 příznání 125
 púríim 133, 319, 333
 púšt 138, 274, 297, 333, 343
 rány 82
 redaktor 206
 Rekábejci 162, 259
 reptání 40, 188, 193

rodina 113, 118, 121
rok odpočinutí 200
rozsudek 124, 125
Rúben (kmen) 43, 48, 50
Rút (kniha) 149, 212, 304

řeči v obrazech 263, 266
řeči o soudu 161, 246

Samařané/Samaritáni 75, 352, 354
Samaři 68, 71, 74, 244, 273, 277, 278, 286, 352
~ a Jeruzalém, viz: Jeruzalém
~ (provincie) 90
Samuelovy (knihy) 219
satan 310
Septuaginta 240, 258
~ (odchylky) 304
~ (přidavky) 336
severní kmeny 57, 64
severní království 75, 273, 278
zničení s~ho k~í 230
seznamy 51, 58, 143, 343, 349
Sidón 69, 81
Sijón 285, 292, 331
dcera sijónská 252
hora ~ 274, 280
Jeruzalém jako ~ 247, 252
poutí národů k S~u 243
pozůstatek na S~u 243
s~ské písně 136
s~ské tradice 332
Siklag 56
Sínaj 28, 37, 38, 42, 185, 190
s~ské příkazy 38
s~ská perikopa 192, 203, 208
pobyt na S~i 185
~ (mimo Pentateuch) 28
skupiny, viz kruhy
slavnost 131, 133, 135, 200, 330
~ stánků 131, 135, 319, 345
~ týdnů 131, 319
slib 140
sloup oblakový a ohnivý 193, 209
slova
~ napomínající 148n, 160, 277, 294
~ o neštěstí 157
~ o spáse 157, 161
~ podmíněná s. o spáse 160
~ proti cizím národům 163, 242, 254
»Slyš, Izraeli« 98, 197
smlouva 176, 181, 258, 266
formulář s~y 38, 203
Kniha s~y, viz: kniha
slavnost (obnovení) s~y 128, 203
uzavření s~y 37, 187, 201
smíšené sňatky 97, 120, 321
sňatek 114, 343
sociální problémy (kritika) 73, 100, 272, 286, 290
Sodoma 178
Sofonjáš (kniha) 303
soud 277
~ a spása 163, 243, 253, 284, 302
~ nad národy 258, 264, 266, 282, 291
soudci 53
Soudců (kniha) 216
soudcovské zrcadlo 200
soudní doxologie 278
spása, viz: soud a spása
správa 60, 144
spravedlivý – svěvolník 300
spravedlnost 252, 290
~ boží 253
stan setkávání 42, 43, 90, 130, 131, 193, 350
stánek úmluvy, viz: stan setkávání
stát (vznik) 25
stvoření 175, 208
svatá válka 51
svátky, viz: slavnosti
svatost 135, 194
~ Hospodinova 159
svatyně (pokyny k její stavbě) 187
svatyně 132
~ kenaanské 30, 131
~ nomádské 66
svědci 125
syn 117, 148, 315
Syn člověka 262, 339
synagoga 86, 345
Sýrie 74
syrsko-efrajimská válka 74, 230, 243, 245, 272

- šabat 133, 210, 345, 346
 přikázání o ~u 197
 Šalomounův příběh 224, 226
 Šekem 64, 66, 132
 Šílo 53, 132, 219
 Šimeón (kmen) 47, 50, 180
 školy 147, 169, 236
 ~ úřednické 169
- Tábor (hora) 132
 Tekóa 278
 telata (zlatá) 66, 187
 Tel-Abíb 86
 teofanie 37, 284, 288, 290, 312
 Tetrateuch 206, 237
 Tírsa 66, 68
 Tobijáš (kniha) 149
 Tóra, tóra 78, 202, 214, 238, 308, 328, 345, 356
 ~ Hospodinova, boží 98, 99, 101, 105
 ~ Mojžíšova 48, 174, 201, 211, 300
 ~ kněžská 277, 294
 předčítání a výklad T~y 98, 99
- tórický
 t~á zbožnost 98
 t~é liturgie 136
 t~é žalmy 141, 306, 307
- tradice 112, 152
 komplexy ~ 208
 ústní ~ 112, 126
- Tritoizajáš 93, 249, 302
 truhla 42, 50, 58, 130, 135, 219, 349
 vyprávění o t~e 122, 133, 222
- Týros 60, 81, 267, 276
- úlitba 134
 Ur Kasdím 29, 41
 útočištná města 144, 159, 214
- válečná pohotovost 51, 54
 velekněz 94
 věštba 163
 ~ spásy 86, 140, 162, 246, 331
- vetitivum 148
 vidění, zprávy o vidění 154, 263, 264, 276,
 290, 296, 337
 vidoucí 151
- víra 185, 188, 209
 všední život 111, 113
 Vulgáta 355
 výchova 117, 128, 147
 vyprávění 118nn, 310
 ~ etiologická 44, 121, 213
 prorocká 22, 63
 ~ válečná 214
- vyznání 185
- Zabulón (kmen) 47, 49
 Zacharjáš (kniha) 89, 164, 303, 353
 Z~ova noční vidění 296
- záchrana při přechodu Rákosového moře 34
 zachránci 49, 51, 54
 zákon 96
 ~ Boha nebes 95, 98
- Zákon 343, 354
 Zákon svatosti 190
 zapsání, zapisování 166
 zaslíbení 163
 ~ země 181
 ~ rozmnožení 180
 ~ návratu 250
- zaslibující řeči 180, 209
 zavržení 54, 67
 zázrak 156
 příběh o z~u 154
- znamení 266
 ~ smlouvy 176, 182
- zření 338
- žalmy 110, 167, 281, 287, 289, 308
 ~ akrostichické 287n, 306
 ~ eschatologické 244
 ~ halelujové 307
 ~ kající 139
 ~ královské 146
 ~ mesiánské 106, 308
 ~ poutní 36
 ~ tórické 141, 149, 306, 308
 ~ vně žaltáře 184, 222n, 231, 248, 281n,
 287, 289n
- žaltář (elohistický) 306
 žalozpěv jednotlivce 139, 162, 257, 307, 330
 žalozpěv lidu 250, 329

JMENNÝ REJSTŘÍK

Odkazy na oddíly, kde se osobní jméno objevuje v nadpisu, nejsou do tohoto rejstříku zařazeny: viz také obsah.

- Abímelek 145, 178, 218
- Abnér 57, 221
- Abraham 120n, 123, 283
 - ~ mimo Pentateuch 28, 85, 349
- Abšalóm 58, 59, 222
- Adam 176, 177, 349
- Adónijáš 58, 60
- Ageus 25, 89, 91, 106
- Achab 67–71, 116, 124, 157, 163, 229, 232, 233
- Achaz 74, 76, 78, 163, 230, 243, 245
- Achašveróš (Xerxes I.) 333, 335
- Achijáš Šíloský 65, 226, 228
- Ámos 73, 162, 245, 287, 291
- Antiochos IV. (Epifanés) 338
- Áron 32, 194, 209
- Artaxerxes 96, 342, 344
- Atalja 72, 146, 229, 233
- Azarjáš 73, 233

- Bárah 50, 217
- Báruk 83, 255, 259n
- Bat-Šeba 222, 223, 350
- Ben-Hadad 71, 116

- Daniel 122, 149, 266
- Dareios 342
- David 56, 60, 115, 121n, 153, 157, 219, 221, 226, 232, 259,
 - ~ pastýř Izraele 223, 267
 - d-ovská dynastie 65, 83, 91
 - D~ův vzestup 56, 145, 221
 - postava D-a 106
 - D-ovi potomci 349
 - D-ovo nástupnictví 56, 58n, 145, 149n, 166n, 222
 - »kvůli Davidovi« 226
- Debóra 50, 118, 217
- Ehúd 49, 217
- Elijáš 70, 152–154, 157, 229, 232, 245, 301
 - vyprávění o E~ovi 154, 229,
- Elíša 47, 152–154, 229, 245
 - vyprávění o E~ovi 154, 229
- Ešbaal 55, 57, 70, 221
- Ezdráš 92n, 301, 342–344
- Ezechiel 86, 162

- Gád (prorok) 152n
- Gedaljáš 82, 85
- Gedeón 49, 218

- Haman 334
- Hóšea 74

- Chizkijáš 76, 162, 227, 230–233, 237, 245, 272, 293, 315, 318, 351
 - Ch~ův žalm 231

- Izajáš 154, 155, 156, 162, 232, 264, 286, 291
- Izák 133n

- Jabín z Chasóru 50
- Jákob 28, 121, 132, 247, 273n
- Jarobeám I. 62–66, 153, 180, 226–228, 231, 233
 - J~ův hřích 67n, 229–231
- Jarobeám II. 73, 272, 277n, 283
- Jehú 65, 68, 72
 - jehúovská dynastie 65, 273
 - J~ova revoluce 72, 229
- Jeremjáš 81, 84, 152, 161, 258, 259, 260, 331
 - J~ovy konfese 257
- Jerubaal 218

Jósua 297
 Jezábel 69, 72, 152
 Jiftách 50, 122, 217
 Jitro 35, 40, 188
 Jóab 57
 Jóachaz 80n
 Jób 266, 340
 Jójakím 80, 258n, 266
 Jójakín 80, 83, 231
 omilostnění J-a 235
 Jónatan 221
 Jóram 72, 233
 Jóšijáš 78, 79, 227, 231, 233, 259n, 266, 278,
 293, 351
 Jozue 195, 201, 214n, 350

 Kambýses 88
 Kýros 84, 88, 90, 248, 341, 342n, 346n

 Lea 321

 Menaše 78, 231, 233, 237, 351
 Menachem 73
 Merib-Baal 70, 222
 Merenptah 45
 Méša z Moábu 47
 Micheáš 162
 Míkajáš syn Jimlův 70, 151, 154, 229, 232
 Míkal 222
 Mojžiš 32, 34n, 38, 190, 209, 211, 350, 356
 ~ jako prostředník 197
 ~ jako prorok 201
 ~ jako autor Pentateuchu 211
 (viz též Tóra)
 Mordokaj 333

 Nábot 70, 157
 Nabukadnezar 80, 341
 Nátan 152, 157, 232, 245, 350
 N-ovo proroctví 222n
 Nehemjáš 95, 342
 Nekó 79n
 Noe 266, 340

 Omrí 68
 Otniel 47
 Ozeáš 162, 203, 237, 201n, 273, 303n
 O-ův sňatek 273

 Pekach 74

 Ráchel 321
 Ramesse II. 33
 Reúel, sr Jitro
 Rechabeám 64, 228, 233, 351
 Resín 74

 Salmanassar III. 71
 Salmanassar V. 75
 Samson 218
 Samuel 53, 151, 152, 153, 219n
 Sanbalat 96, 99, 344
 Sargon II. 75
 Saul 53–56, 153, 219n, 220, 221, 333
 Sidkijáš 80n, 162, 231, 257, 258, 259, 266n
 Sinacherib 77, 230
 Sísera 50

 Šalomoun 59, 60, 61, 62, 224n, 231, 318, 323,
 325, 350
 Šamgar 49, 217
 Šeba 64, 222
 Šěšbasar 89n, 341n
 Šešonk 66n

 Tiglatpileсар III. 73

 Uzijáš 73, 351

 Zacharjáš 90, 92, 162
 Zerubábel 90, 92, 94, 294, 295, 297, 341,
 342n

Amenemop – syn Kanachtův, vysoký egyptský úředník zabývající se zemědělstvím a představitel egyptského mudrosloví, který v době na konci 20. dynastie (kol. 1100 př. Kr.) sepsal souhrn výchovného učení, jehož obdoby či ohlasy se nacházejí v knize Přísloví

Bábá batrá – (»poslední brána«) třetí traktát čtvrtého pořádku mišny (viz heslo Talmud), kde se v odstavci 14b uvádí pořadí starozákonních knih

Berákót – (»žehnání«), úvodní traktát prvního pořádku mišny (viz heslo Talmud)

bímá – (aramej. *bīmā*) pódium uprostřed synagógy, s pultem, odkud se předčítá Tóra

dějiny formy/podání/redakce/tradice – termíny pro jednotlivé exegetické metody uplatňované ve starozákonním bádání; na rozdíl od německého úzu ale rozlišujeme tyto exegetické metody (zde překládáme: »dějiny«) a průběhy sledované z hlediska těchto metod (v této souvislosti – ovšem při jisté návaznosti na autora – překládáme: »proces«)

diaspora – (řec. »rozptýlení«), rozumí se rozptýlení Židů po světě mimo Palestinu – především v Mezopotámii a Egyptě, v průběhu dějin se dále rozšiřovala; někdy se rozlišuje *gōlā* (exil, vyhnanství) a diaspora jako jevy po sobě následující

doxologie – (řec. *doxa* = sláva; *logos* = slovo), »chvalořečení« (tj. Boha)

éfa – nádoba na měření obilí nestálého objemu, v Za 5,6n je zjevně myšlena v extrémních rozměrech, protože se do ní vejde sedící ženská postava; sr. III.4.11

eschatologie – (řec. *eschatos* = »poslední«, *logos* = »slovo«), komplex myšlenek a představ, orientovaný principiálně k budoucnosti – a jak označení naznačuje: k posledním věcem, ke konci tohoto věku a k nástupu věku zcela nového, konečně platného

epifanie – (řec. *epifaneia* = »objevení, zjevení«), zjevení (tj. B/boha)

exegese – (řec. *exégésis* = »vedení, výklad«), souvislý výklad textu

formule – krátké ustálené slovní spojení s ustálenou funkcí, které se vyskytuje v různých literárních textech – i navzájem nezávislých – v určitém kontextu a odráží jisté sociální a kulturní souvislosti; někdy vyjadřuje v textu césuru

formule odplaty – (něm. »Taliionsformel«), formule pocházející patrně z oblasti nomádského práva a vyžadující rovnost škody (a tak vlastně: zamezení mechanismu krevní msty); starozákonní f.o. se ale omezuje na případy tělesného poškození a není tedy nějakým právním principem (sr. Ex 21,23–25; Lv 24,18–20; Dt 19,21)

helénismus – kulturní fenomén, který je charakteristický pro dobu od nástupu Alexandra Velikého († 313), jehož následkem docházelo k *helenizaci* Předního východu, tj. k ovlivňování tamní kultury městskou kulturou řeckou (helénistickou, tj. post-helénskou)

Hospodin – výraz staroslověnského původu (»pán«), charakteristický biblismus, který v české tradici slouží jako ekvivalent hebrejského »tetragramu« (čtyřpísmenného výrazu) *jhvh*; zatímco se jinak v německé literatuře velmi hojně užívá hypoteticky rekonstruované vokalizované podoby *Jahve/Jahwe*, autor knihy píše důsledně tetragram bez samohlásek (masoreti, kteří opatřili hebrejský text samohláskami, doplňovali k tetragramu značky nikoli pro původní výslovnost, nýbrž pro výslovnost výrazu *”dōnāj* [Pán], který se vyslovoval namísto »božího jména«); s ohledem mj. na jeho nesklonnost se překlad drží raději české tradice

- chiasmus** – (označení motivované podobou řec. písmene χ »chí«), křížové uskupení nejméně čtyř (tj. dvou párů) slov, skupin slov či vět, zvl. v poetických textech
- itinerář** – (lat. *itinerarium* = cestovní deník, cestopis), trasa cesty, seznam zastávek na cestě, zanesený ve zvláštním textu ale i v několika větách (např. Abrahamova cesta či cesta Izraele po poušti); itineráře původně informovaly o určité cestě a o trvání putování po ní
- kérygma** – (řec., prohlašované oznámení, proklamace), novozákonní termín pro »zvěst« (tj. to, co ohlašují, zvěstují boží hlasatelé), převzatý teologickou terminologií
- kínické metrum** – metrum, kterým se vyznačuje *qinā*, pohřební píseň, a pro které je charakteristické, že v první půli verše je méně důrazných slabik než ve druhé (nově zavedený termín!)
- klimax** – stupňování, zesilování významu, dosahované na rovině významu (např. hezké – krásné – nádherné) a ne gramaticky (jako je tomu u stupňování přídavných jmen)
- kompozice** – o kompozici se hovoří ve spojitosti s umělými komplexy celků spojených do jedné souvislosti (cyklu vyprávění, sbírky atd.), se sbírkami mudroslovných a prorockých výroků, písní, s výpravnými liniemi (tzv. prameny), s komplexy sbírek prorockých výroků uspořádanými podle dvoj/trojčlenného schématu (neštěstí – [neštěstí pro jiné národy –] spása), s kompozicí knihy
- masoretský text** – hebrejský text Starého zákona v jeho konečné podobě, který předtím prošel úpravou masoretů (>tradentů«, tj. tradentů textu); ti totiž »nepunktovaný« souhláskový text opatřili samohláskami, aby zachytili – i když z pozdního hlediska – úplnou výslovnost (a kromě toho zhotovili obsáhlý poznámkový aparát k textu, tzv. masoru)
- masseba** – (z hebr. *maccēbā*, doslova »vztyčenina«), vztyčený kámen; funkce: hraniční kámen, svědek smlouvy, pamětní kámen, kámen vztyčený na paměť mrtvého krále či vznešené osoby; a konečně: kultický kámen, který mohl stát na kultických pahorcích; vyznačoval svaté místo a přítomnost místního božstva
- městský král** – hlava tzv. městského státu; městské státy se nacházely v oblastech, kde neexistovala rozsáhlejší mocnost, v našem případě – v syropalestinské oblasti: pelištejská a fénická pobřežní města, aramejské státečky na sever od Izraele, předizraelská města na Jezreelské rovině, pův. i např. Jeruzalém atd.; městský král sídlil ve »městě« k němuž přiléhalo poměrně nerozsáhlé území se sídlišti, která byla na něm závislá a z nichž sám čerpal; nenechme se tedy mást vznešeností označení »král«
- midráše** – (>zkoumání«) – židovské výklady pocházející z pozdní antiky a středověku ke starozákonním knihám; rozlišují se midráše halachické, týkající se předpisů a jejich starozákonních souvislostí, a hagadické, pojaté formou vyprávění či kázání; v návaznosti na to chápeme výraz »midrášovitý«
- moudrost** – oblast myšlení, která se zaměřuje na člověka ve vztahu k řádu světa a se zřetelem k správnému lidskému jednání a chování (viz kap. II. 5); v hebrejštině je moudrost, *chōkmā* výrazem pro obecné či speciální znalosti a dovednosti a zvláště pro prozíravost, vzdělanost, jíž odpovídá správné chování (sr. s. 147n.); od výrazu »moudrost« jako oblasti a způsobu myšlení může čeština (na rozdíl od německé terminologie) odlišit *mudrosloví*, tj. slovesnou tvorbu z »moudrosti« vcházející a vycházející – potom mluvíme např. o »mudroslovné literatuře« a vedle toho o »krizi moudrosti«
- obět poražených zvířat** – v české literatuře se pro tento typ oběti (*zebach*) užívá označení »obět obecnství« resp. »obecenstevní oběť« (tento výraz vystihuje jeden důležitý rys této oběti a má proto své oprávnění, záleží též na kontextu: výraz *zebach* označuje též slavení ritu), objevuje se i výraz »krvavá oběť«; v tomto překladu se zavádí výraz »obět poražených

- zvířat«, který lépe odpovídá významu hebrejského ekvivalentu, jeho věcným souvislostem, ale konečkonců i německému termínu »Schlachtopfer«; hebrejský výraz *zebach* označoval oběť určitých poražených zvířat – hovězího dobytka, ovcí a koz –, zatímco u jiných typů obětí byla přinášena i jiná zvířata; porážka byla přitom součástí obětního obřadu, který se odehrával v obětním společenství
- ohavnost zpusťování** – výraz z Dn 9,27 a 11,31 (sr. 8,13; 12,11) podle bible kralické (kde ve staročes. podobě »zpuštění«), ČEP zavádí označení »ohydná modla pustošitele«, výraz kralických se ale jeví jako přiléhavější (a je mimoto i blíže německému »verwüstendes Greuel«): druhý výraz hebrejského *ha-šiqqūc m'sōmēm* je slovní hříčkou narážející na kenaanské božstvo Ba'al Šámēm (»Pán nebe«), který byl obdobou Dia Olympského; pod o.z. se míní oltář pro tohoto Dia, na kterém se z příkazu Antiocha IV. (r. 168 př. Kr.) v Hospodinově chrámu obětovali vepři
- pareneze** – (řec. *parainesis* = »povzbuzení, domluva, varování«), termín antické rétoriky pro tzv. řeči poradní; posléze křesťanský termín pro kázání, nabádání ke správnému jednání a životu
- perikopa** – kratší úsek biblického textu, zvl. takový, který je určen pro liturgii a bohoslužebné užití; odvozeně odtud se užívá i ustáleného slovního spojení »sínajská perikopa«
- pesach** – hebrejský výraz; v české literatuře se někdy nazývá »hod beránka« anebo »(židovské) velikonoce«; podoba označení »pascha« vznikla pořečtěním formy hebrejské (odtud též něm. »Passa«)
- Přední/Zadní proroci** – židovská (rabínsko-porabínská) označení pro Jz–2Kr (bez Rt), resp. Iz–Mal (bez Pl a Dn), v německé terminologii se ujalo označení »Dřívější/Pozdější proroci«, přesto jak český, tak i německý úzus odpovídají oběma hebrejským označením *n'bi'im ri'šonim/ach'rōnim*, která implikují zařazení časové i »místní«, takže sotva lze rozhodnout o správnosti jednoho či druhého
- redakce** – tj. redakční zpracování textů, o němž se hovoří v souvislosti se zapracováním tzv. pramenů Pentateuchu, se zpracováním již hotových spisů (např. deuteronomistickou redakcí) anebo s vytvořením komplexů sbírek (či ještě obsáhlejších celků), kde není patrné nějaké kompoziční schéma, a konečně i s přeskupováním, vynecháváním a doplňováním (zvl. glossováním) textu
- skopos** (pl. *skopoi*) – řecky »cíl, záměr, účel«
- stánek úmluvy** – dřívější výraz pro »stan setkávání«, který užívá bible kralická (ta užívá mimoto i výraz »stánek shromáždění«). Podobně v německém názvosloví nahradil výraz »Zelt der Begegnung« (který je správnější tak jako jeho český protějšek »stan setkávání«) termín »Stiftshütte«, který zkonstruoval a stanovil M. Luther (myslel přitom na tzv. kolegiální kostel [Stiftskirche]); v překladu je užito termínu kralických všude tam, kde autor používá výraz Lutherův
- spása** – záchrana (*š'šū'á* aj., sloveso *hōšī'*), vykoupení, ale i stav záchranou dosažený, šťastný, neohrožovaný, pokoj (*šālōm*); prorocká »slova o spáse« hovoří do tísnivé, nešťastné situace o tom, že Hospodin jednak z této situace *zachrání* – a jednak nastolí nové poměry; jedno bez druhého lze stěží myslet
- stěla** – volně stojící, opracovaný (nahoře většinou zakulacený) a popsany (event. s vyobrazeními) kámen; přitom se rozlišuje stěla vítězná, pamětní, votivní (jako projev vděčnosti), náhrobní
- slovo (prorocké)** – jednotka prorocké řeči (nazývaná též »výrok« popř. »řeč«), např. slovo o soudu, slovo o neštěstí, slovo o spáse, zaslubující slovo, útěšné slovo, disputační slovo (někdy nazývané i »diskusí«), napomenutí, pohružka – jako různé žánry (viz II. 6); z těchto jedno-

- tek jsou pak utvořeny širší souvislosti (cykly, sbírky, knihy); je třeba ovšem dbát na to, aby označení »slovo« (je to vlastně už starozákonní termín!) bylo užíváno specifickým způsobem, aby zůstalo zřejmé, že jde o »slovo prorocké«
- suchá oběť** – (hebr. *minchā*), ČEP ji nazývá »obětní dar«, objevuje se i termín »nekrvavá oběť«, v německé terminologii je zavedeno označení »oběť pokrmu« (Speiseopfer); zde však užíváme termínu kralických, který je i přes svou neobvyklost více specifikující; jinak viz kap. II.4
- šabat** – (z hebr. *šabbāt*; sloveso *šabat* = »odpočinout (si), přestat«), sedmý den v týdnu a den odpočinutí; spolu s autorem se překlad vyhýbá pro šabat užívanému výrazu »sobota«, protože šabat má svůj specifický význam a je sedmým dnem stejně jako neděle, která v křesťanské církvi během 1.–2. stol. šabat nahradila jako den památky Ježíšova vzkříšení
- Talmud** – (hebr. »učení«), obsáhlý souhrn židovské tradice zapsané po uzavření starozákonního kánonu; jejím základem je mišna (hebr. »opakování, studium«) jako sbírka hlavně náboženského práva – rozdělená na pořádky, které se dělí dále na traktáty – a k ní se druží gemara (aram. »dokončení«) jako souhrn komentářů k mišně (z 3.–6. stol.); talmúd vznikl ve dvou »verzích« ve dvou střediscích pobiblického židovstva, a proto se rozlišuje Talmud jeruzalémský a (třikrát rozsáhlejší) babylónský
- tóra** – tento pův. hebrejský výraz označuje především návod, ponaučení, učení, týkající se kultu (např. rozdíl čistý-nečistý, sr. s. 130n a 174n), práva, připuštění ke svatyni aj.; později se stal označením Deuteronomia (např. Dt 28,61; Jz 1,8; 2Kr 22.8.11); zde stejně jako v následujícím případě píšeme velké počáteční písmeno; význam označení se pak rozšířil na celý Pentateuch, což platí pro knihy Ezdráš, Nehemjáš a Paralipomenon (např. »Mojžíšova Tóra« 2Pa 23,18; Ezd 3,2; Neh 8,1; »Hospodinova Tóra« 1Pa 16,40); v českém prostředí je hluboce zakořeněn výraz »Z/zákon« (pocházející už z řecké verze Starého zákona, ze Septuaginty: »nomos« je tam ekvivalentem hebrejského výrazu *tórā*, pak se objevuje i v Novém »zákoně«), který neodpovídá svému hebrejskému protějšku
- tórický žalm** – žalm, který se soustřeďuje na boží ponaučení (Ž 1; 119); sr. II.4
- Tósefta** – (aramejsky »doplněk«), sbírka doplňků k mišně (viz heslo Talmúd) z pera židovských tannaitských učenců 3. stol. n. l., řazená podle traktátů mišny
- vaticinium ex eventu** – (lat. »věštění z výsledku«), líčení toho, co se děje/stalo formou imaginárního, antedatovaného věšteckého proroctví, jehož smyslem je takováto slova sama sebou legitimovat
- věštba spásy** – J. Begrich, autor studie o Deuteroizajášovi, stanovil žánr věštby spásy jako převzatý z kultu, kde kněz přísliboval modlitebníku vyslyšení jeho proseb (např. Iz 41,8–13): oslovoval ve 2. osobě, utěšoval před strachem a mluvil o božím zásahu; Westermannovo další rozlišení vede k příslibu spásy, které ohlašuje zvrát ke spásě jako faktum, a k ohlášení spásy, které vyhlíží k budoucí spásě, chybí v něm oslovení ve 2. osobě a útěcha – a místo toho navazuje na nárek lidu (viz s. 289)
- výsost** – posvátné návrší, božiště (hebr. *bāmā*); výraz bible kralické, který jako terminus technicus nově zavedl J. Heller. Překlad se tohoto termínu drží jako označení pahorku, na nichž se nacházely svatyně pod širým nebem s určitými kultickými objekty, kde byl vykonáván místní kult

**ROLF
RENDTORFF**

Hebrejská bible a dějiny

**ÚVOD
DO STAROZÁKONNÍ
LITERATURY**

Z německého originálu
Das Alte Testament - Eine Einführung,
vydaného nakladatelstvím
Neukirchener Verlag des Erziehungsvereins GmbH,
Neukirchen-Vluyn roku 1988,
přeložil, slovníčkem a rejstříkem opatřil Jiří Hoblík
Typografie Zbyněk Kočvar
Vydalo nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,
roku 2015 jako svou 1367. publikaci
Vydání čtvrté. Počet stran 376
Odpovědný redaktor Jaroslav Vrbenský
Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod, a.s.
Doporučená cena 398 Kč

Nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,
Praha 3, Víta Nejedlého 15
e-mail: info@ivysehrad.cz
www.ivysehrad.cz

ISBN 978-80-7429-541-6